

Allah sənə rəhmət eləsin, Firidun Şuşinski

■ Flora XƏLİLZADƏ
eməkdar jurnalist

Onun barəsində düşünəndə həmişə ürəyimdən bu sözlər keçir: "unudulmaz Firidun Şuşinski!" Xalq mahnılarımızın, muğamlarımızın keşiyində sədaqətli övlad, milli düşüncəli vətəndaş və silahlı bir əsgər kimi dayanırdı. Tarın, kamanın, xalq mahnılarımızın ünvanına iynə ucu boyda yersiz bir söz deyilsəydi, haradasa təhrif olunsaydı, yanlışlığa yol verilsəydi, dərhal həyəcan təbii çalaraq musiqi dünyasında baş verən nütqə və qüsurları tənqid atəşinə tutardı. Sözlünü kəskin, amma dürüst deyirdi. Çoxumuzun yadındadır, bu cəfəkeş, yorulmaz musiqi tədqiqatçısı televiziya verilişlərində musiqimizdən necə həvəslə, təsiredici şəkildə danışardı. Firidun Şuşinski musiqi mədəniyyətimizin tarixini öyrənən ilk tədqiqatçıdır. Ona qədər bu sahədə heç kim geniş və mükəmməl tədqiqat aparmamışdır.

Əgər XIX əsr Şuşa ədəbi mühitini, ədəbiyyatını, musiqi aləmini dərinləndirmək istəyiriksə, üç şəxsiyyətin əsərlərini oxumaq kifayət edir: Mir Möhsün Nəvvab, Firidun bəy Köçəri və Firidun Şuşinski. Bəstəkar Fikrət Əmirov yazırdı: "Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin tarixi inkişaf yolunu, muğam ifaçılarının tərcümehalını və yaradıcılıq taleyini bilmək istəyənlər mütləq Firidun Şuşinski əsərlərini oxusunlar, xüsusilə də "Azərbaycan xalq musiqiçiləri" kitabını vərəqləsinlər. Kitabın hər səhifəsində oxucu yeniliklə üzləşir. Muğam sənətinin korifeyləri, klassik musiqiçilər göz önündə dayanır".

Həqiqətən də bu kitabda tanınmış xanəndə və çalğıcılarla, muğam ustası olan musiqişünaslara geniş yer verilmişdir.

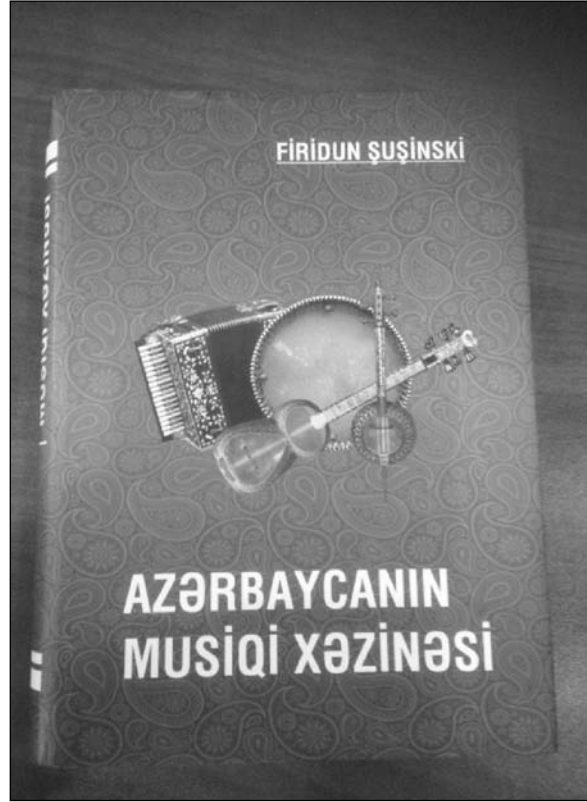
Firidun Şuşinski XIX əsrin görkəmli xanəndəsi Hacı Hüsudən başlamış Xan Şuşinskiyə qədər yaşamış el sənətkarlarının demək olar ki, hamısının heyat yollarını mükəmməl surətdə araşdırıb. O, arxivlərdə ciddi axtarışlar apararaq Azərbaycanı demək olar ki, kənd-kənd gəzmişdi. Vaxtilə qocaman xanəndələrlə, musiqi həvəskarları və incəsənət xadimləri ilə görüşərək xatirələr toplayıb, mətbuat tarixinin dərin qatlarına baş vurub, bir sözlə, uzun illər səbir və inadla, əzab-əziyyətlə qatlaşmaqla Azərbaycan xalqının mənəvi xəzinəsinə qiymətli töhfələr bağışlamışdı. Cəsarət və dəqiqliyi ilə seçilən Firidun Şuşinski ömrünün musiqi mədəniyyətimizin tədqiqində şam kimi ərirdi. Boy-buxulu, buxara papaqlı, kəhrəba təsbehli Firidun Şuşinski bu gün də yada düşəndə qəlbimizdə təzadlı duyğular dolur: həm sevinir, həm də kövrəlirik. Sevinirik ki, musiqi mədəniyyətimizin belə bir görkəmli nümayəndəsi olub. Kövrəlirik ki, taleyindən həmişə narahat olduğu muğamlarımızın növbəti çağlayışından, yeni mərhələsindən xəbərlənməmişdik.

Firidun Məhəmməd oğlu Həsənov (sonradan Şuşinski) 1925-ci ildə Şuşada dünyaya gəlmişdi. İlk təhsilini də doğma şəhərdə almışdı. Şuşa Müəllimlər İnstitutunu bitirdikdən sonra təyinatla Malıbəyli kənd məktəbinə göndərilmişdi. Cəmi dörd ay müəllim işləmişdi. On yeddi yaş tamam olan kimi - 1942-ci ildə İkinci Dünya müharibəsi cəhəllərinə göndərildi. Uzun bir döyüş yolu keçdi. Öyninə əsgər paltarını geydiyi gündən çoxundan fərqləndi. "İgdiyyə görə" medalını aldı. O, Vətənə sinəsi orden və medalları

la dolu, alnıaçıq, üzünə qayıtdı. Bir müddət Ağdam məktəblərində ədəbiyyat müəllimi işlədi. Ali təhsil almaq həvəsi Firidunu 1946-cı ildə Bakıya gətirdi. O, Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil oldu. Hələ gənlik illərində onu həmişə bir məsələ düşündürürdü: Qarabağın tarixi ilə ciddi məşğul olmaq, xüsusilə də Şuşanın şanlı keçmişini araşdırmaq. Ona görə də boş vaxtı olmurdu. Həmişə arxivlərdə çalışırdı. Yay və qış tətillərini də səmərəsiz keçirməzdi. Üzünü Qarabağa tutar, bu doğma yerləri oymaq-oymaq gəzər, xüsusilə də yaşlı adamlarla söhbət etməyi, onlardan öyrənməyi daha çox sevirdi. Firidun müəllim deyirdi: "Qarabağlı ağsaqqalın da, ağbırçının da sinəsində arxivlərdə olmayan məlumatlar yatır". Elə tələbə ikən də bu fərəsətinə görə həm müəllimlərinin, həm də sənət adamlarının diqqətini çəkirdi. Heyatının unudulmaz anlarından biri də böyük şair Səməd Vurğunun 1948-ci ildə ona "Vaqif və Qarabağ" mövzusunda material hazırlama-

özünü də hiss edirdi ki, ürəyi onu başqa sənətə çəkir. Beləliklə, müəllimliyini daşını ataraq musiqi tariximizin tədqiqatı ilə məşğul olmağa başladı. Doğulduğu şəhərin adını özünə təkəllüs seçərək Şuşanın da keçmiş günlərini araşdırdı.

Demək olar ki, vaxtının çoxunu keçmiş SSRİ-nin müttəfiq respublikalarında keçirirdi. Arxivlərdə, muzeylərdə, elmi kitabxanalarda araşdırmalar aparırdı. Qocaman xanəndə və çalğıcıların, incəsənət xadimlərinin qonağı olurdu, onların xatirələrini qələmə alırdı. Minlərlə sənət, fotoşəkil, afişa, konsert proqramı, qrammaton və s. n. n. əşyalar toplayaraq əldə etdiyi materiallar əsasında bir sistem yaradırdı. Çalışdı ki, musiqi mədəniyyətimizin açılmamış səhifələrini düzgün vərəqləsin. Nəhayət, bu cəfəkeş tədqiqatçının ilk kitabı 1962-ci ildə işıq üzü görmüş "Şuşa" adlanır. Bunun ardınca "Cabbar Qaryağdıoğlu", "Seyid Şuşinski", "Tiflisin köhnə musiqiçiləri", "Azərbaycan xalq musiqiçiləri" və s. kitabları

ğı tapşırması oldu. Elə bil gənc Firiduna çox qiymətli bir hədiyyə bağışladılar. Səməd Vurğunun ona inanması, belə bir mövzunu etibar etməsi ürəyincə oldu. Firidun əslində bulaq kimi qaynayırdı. Məhz böyük şairin tövsiyəsindən sonra o öz yolunu tapdı. Əldə etdiyi faktlar, məlumatlar əsasında hazırladığı məqaləni şairin stolunun üstünə qoyanda sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Səməd Vurğunun xeyir-duasından sonra həmin məqalə dərc edildi. Bu, onun ilk mətbu əsəri idi.

Sonrakı illərdə müəyyən sınaqlardan, ağır-acılardan keçən Firidunun yazılarında tez-tez Nəriman Nərimanovdan sitat gətirməsi, onun haqqında sorğu-sual aparması kimlərsə xoşuna gəlmədi. Hətta bu məsələ o qədər uzandı ki, həmin dövrdə Mirçəfər Bağırov plenumlarının birində çıxışında "millətçi" Nəriman Nərimanova aludə olmuş bu tələbə haqqında belə demişdi: "Gör universitetdə iş nə yere gəlib çatıb ki, Həsənov fəamilialı bir tələbə bilməyə-bilməyə mənə müraciət edir ki, niyə Nərimanov unudulub. O, "nərimanovçuluq" xəstəliyinə tutulmuşdur".

Bu hikmətin mənəvi zərbəsi ağır olsa da, xoşbəxtlikdən repressiyaya ünvan göstərməkdə yubandı. Bu başibələli tələbə, nəhayət, universiteti bitirdikdən sonra Bakıda 45 və 61 sayılı məktəblərdə tarix fənnindən dərslər dedi. Hər dəfə sinfə daxil olanda

oxuculara çatdırıldı. İki kitabı - biri gürcü, digəri rus dillərində çıxandan sonra qəribə təqiblərə, təzyiqlərə, tənqidlərə, iftiralara məruz qaldı Firidun Şuşinski. Bu barədə ümumillik lider Heydər Əliyev söhbətlərinin birində demişdi: "Xatirimdədir, mən hələ Mərkəzi Komitənin birinci katibi seçildiyim ərəfədə Şuşa haqqında bir kitab çıxmışdı. Müəllifi Firidun Şuşinski idi. Bu kitabı çox gözümçixdiyə salmışdılar, xüsusən ermənilər. Təəssüf ki, Bakıda olan ziyalılar bu kitabın qəti əleyhinə çıxırdılar. Həmin kitabı mənə çatdırdılar. Oxudum, gördüm ki, yaxşı kitabdır... Nə işə, mən o zaman ermənilərin hücumunun qarşısını aldım..."

Beləliklə də, ulu öndər Heydər Əliyevin göstərişi ilə bu qeyrətli tarixçinin təqib edilməsinə son qoyuldu. Sonralar Firidun Şuşinski etiraz edirdi ki, Heydər Əliyev olmasaydı, bu qarğa-quzğunlar az qala dərimi soyacaqdılar. Sanki bununla da onun taleyində yeni bir mərhələ başladı.

Ötən əsrin 70-ci illərində Firidun Şuşinski ölkədə musiqi tarixçisi və tənqidçisi kimi tanınırdı. Yorulmaq bilmədən, böyük həvəslə elmi axtarışlarını davam etdirir, musiqi mədəniyyətimizin tarixini mükəmməl təhlilə çəkirdi. Bəstəkar Tofiq Quliyev deyirdi: "Milli musiqimiz bir çox yeni səhifəsinə açan bu fitri istedadlı musiqişünası Azərbaycan xalqı minnətdar olmalıdır".

Bu sözlərdə böyük həqiqət var. Çünki

Firidun Şuşinski məhz ilk dəfə oxuculara Şuşanın "Sazəndə dəstələri", "Musiqi məclisləri", "Şərq konsertləri" və musiqiçiləri haqqında geniş məlumat verdi. Uzun illər apardığı tədqiqatlar nəticəsində 60-a yaxın musiqiçini sənətsevərlərə tanıtdı. Xalq musiqiçiləri və onların ölməz sənəti haqqında yazdığı sanballı monoqrafiyalar musiqi mədəniyyətimizin ən qiymətli və dəyərli nümunələridir.

O, uzun illər Azərbaycan televiziyasında "İfaçı sənəti" verilişini aparardı. Çoxunu yadındadır ki, bu veriliş o dövrdə televiziyamızın ən yaxşı, populyar və dəyərli proqramlarından hesab olunurdu. Həqiqətən də milli musiqimizin, xalq mahnılarımızın, muğamlarımızın keşiyində sanki silahlı əsgər kimi dayanmışdı. Ömrünün qürub çağında onun işıq üzü görən son kitabı "Musiqişünasın düşüncələri" adlanırdı. Təəssüf ki, taleyin bir qəribəliyi də onu ömrünün bu çağında haqladı. Yəne haqsızlığa məruz qaldı. Onun tənqidi, iradı, ən başlıcası, qocaman bir tədqiqatçının düşüncələri, fikirləri ilə razılaşmayanlar Firidun müəllimə hücum etməkdən və yazdıqlarını tənqit etməkdən, "səhv" axtarmaqdan, yozmaqdan çəkinmədilər. Heydər Əliyevin Bakıya qayıdışı onları susdurdu. Milli lider Firidun Şuşinskiyə yaxşı tanıyır və dəyərləndirirdi.

Bu gün o kitabı vərəqləyəndə anlamaq olmur ki, niyə Firidun müəllimə etiraz edənlər vardı? O, 1997-ci ildə haqq dünyasına qovuşdu. Çox məsələdən narahat getdi. Doğulduğu Şuşa sirməni əsirliyinə, uzun illər əzab-əziyyəti ilə yazıb üzə çıxardığı kitabı isə təkpiyə məruz qalmışdı. Amma zaman hər şeyi öz yerinə qoyur. Budur, yenə də xatirələrimizdə əziz və hörmətli yerindədir Firidun Şuşinski! Hansı musiqiçini, xanəndəni araşdırmaq istəsək, mütləq onun ədəbi irsinə müraciət edirik. Efir kanının musiqili meydanlarında, səhnələrdə baş alıb gedən xoşagəlməz halları da görəndə istər-istəməz deyirik: "Allah sənə rəhmət eləsin, Firidun Şuşinski! Əgər yaşasaydın, özünəməxsusluğunla, şirin Qarabağ ləhcəsində bircə kəlmənlə əsl adlarını ustalıqla üzünə deyərdin!"

O, Şuşada doğulmuşdu, Əlizadələr nəslindən idi. Ömrü boyu da şərfələ yaşadı. Azərbaycan mədəniyyətinin, musiqisinin, xalq mahnı və muğamlarımızın tədqiqatçısı, təbliğatçısı və qətiyyətli keşikçisi olmaq missiyasını da ləyaqətlə yerinə yetirdi. Bu səbəbdən də onu yaxından tanıyanlar yaxşı bilir ki, bu unudulmaz insan hansı məziyyət və xidmətlərin sahibi idi. Musiqi tariximizi bütün incəliklərinə qədər əzbər bilirdi. İndinin özündə onu xatırlayanda bir kəlmə tez-tez işlədir: Firidun Şuşinski dərya idi.

Qədir bilənlər həmişə Firidun müəllimi layiqincə dəyərləndiriblər. Bu yaxınlarda Firidun Şuşinskiyə "Azərbaycanın musiqi xəzinəsi" adlı kitabı işıq üzü görüb. Məncə, bu Firidun müəllimin latin qrafikası ilə çap edilmiş ilk kitabıdır. Toplayanı, tərtib edən, nəşrə hazırlayanı və ön sözün müəllifi Aslan Kənan, redaktoru Vasif Quliyevdir. Kitabda 70 yaxın ifaçı barəsində müəllimin araşdırması, müxtəlif bölgələrimizdə vaxtı ilə mövcud olmuş musiqi məclisləri haqqında maraqlı məlumatlar var.